Fogvatartotti panaszok a bánásmód köréből

A *„Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmód megelőzéséről"* szóló Európa Tanácsi Egyezmény alapján működő Ellenőrző Bizottság (CPT) 1994. évben tett magyarországi látogatása óta különös figyelmet kap mind a hazai, mind pedig a nemzetközi közvéleményben a fogvatartottakkal való bánásmód. A fogvatartott személyekkel szembeni rossz bánásmód elfogadhatatlan mind a belső jog, mind pedig a nemzetközi kötelezettségek szempontjából is. Emellett nemcsak szakmai, hanem társadalmi kontroll is érvényesül.

A szabadságukban korlátozott személyekkel szemben az állam szerveinek büntetőhatalmi kötelezettségük teljesítése során törvényesen, a jogállamiság követelményeit betartva kell, hogy eljárjanak. Törvénysértéssel nem lehet a törvények iránti tiszteletre kényszeríteni senkit.

Amint azt az Alkotmánybíróság 13/2001.(V.14.) AB. határozata megállapította; a büntetés-végrehajtásban (továbbiakban: bv.) megnyilvánuló állami büntetőhatalom nem korlátlan, a bűnösnek talált és büntetésre ítélt egyén nem teljesen kiszolgáltatott. Az elítélt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya. A büntetés-végrehajtás alkotmányos kereteit adja a kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódnak és büntetéseknek a tilalma, valamint az emberi méltósághoz, személyi biztonsághoz való jog.

A fogvatartottnak nem csupán kötelességei vannak a fogva tartó szervek felé, hanem jogokkal is rendelkezik. Ezeket a jogait egyre több jogvédő fórum előtt érvényesítheti, és e lehetőségnek a felhasználásában őt akadályozni nem lehet. A fogvatartottakkal szembeni jogsértések kiszűrésére és a nemzetközi elvárásoknak is megfelelő, törvényes bánásmód érvényesülése érdekében hazánkban igen nagy hangsúlyt kap a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészek (továbbiakban bv. felügyeleti ügyészek) ellenőrző, megelőző tevékenysége. A CPT 1994. évi látogatása során külön kitért arra, milyen jelentőséget tulajdonít a fogvatartási helyek rendszeres látogatásának és felügyeletének, ebből következően a bv. felügyeleti ügyészi munka rendszerességének.

A bv. felügyeleti ügyész törvényességi vizsgálat keretében valamennyi fogva tartó helyen ellenőrzi a fogvatartás végrehajtásának rendjét, meghallgatja a fogvatartottakat. Amennyiben a fogvatartott panasza vagy bejelentése bv. dolgozó ellen irányul, annak jegyzőkönyvbe foglalása mellett megteszi a szükséges intézkedéseket a jogsérelem orvoslása érdekében. Ellenőrzi a fogvatartottak befogadásának alapjául szolgáló iratok szabályszerűségét, az ezekben foglalt rendelkezések végre-

hajtását, a határidők betartását. Vizsgálja a kényszerítőeszközök alkalmazásának törvényességét, a jogok biztosítását, a kötelességek teljesítésének megkövetelését. Jogszabálysértés esetén haladéktalanul intézkedik.

Az ügyészi törvényességi felügyelet országosan rendszeres, folyamatos. Az általa biztosított jogvédelem mellett lehetőség van az ombudsmanhoz fordulni, és adott a belső és a nemzetközi, valamint a társadalmi ellenőrzés is.

A nemzetközi ellenőrzés erőteljes szerepét mutatják a CPT ajánlásai nyomán születő szabályozások és korrekciók is. A CPT hazánkban tett első látogatását követően a Legfőbb Ügyészség kiadta a 2/1995. (ÜK.11) LÜh. körlevelet, amelyben valamennyi ügyészség figyelmét felhívta a kínzás és más embertelen, vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmára vonatkozó nemzetközi egyezmények és a belső jog által előírt kötelezettségek betartásának szigorú és következetes ellenőrzésére. A körlevél valamennyi ügyészség folyamatos kötelezettségévé tette minden fogva tartó hely rendszeres, legalább havi egyszeri, de szükség esetén többszöri ellenőrzését.

A bizottság második ellenőrzésének tapasztalatai alapján a Legfőbb Ügyészség – az ajánlások végrehajtása céljából – külön körlevelet adott ki[1], amely a megelőzés érdekében további ellenőrzési, vizsgálati és jelentési kötelezettséget írt elő, fokozott biztosítékot támasztva a rendőrség és a büntetésvégrehajtási szervezet tagjai részéről esetlegesen megnyilvánuló visszaélések kiküszöbölésére. Emellett a bv. felügyeleti ügyész kötelezettségeként írta elő a havonként legalább kétszeri ellenőrzést a fogva tartó helyeken, ezáltal növelve az ügyészi kontroll gyakoriságát.

A bánásmóddal kapcsolatos fogvatartotti panaszok, feljelentések

Az elemzés tárgyául 2000., illetve 2001. évből származó példák szolgálnak. A panaszok természetét tekintve a fogvatartottak hasonló sérelmekre hivatkoztak mindkét évben, így például kifogásolták a velük szemben alkalmazott hangnemet; a kapcsolattartás, levelezés, csomagküldés akadályozottságát; az ételek minőségét; a sportolási lehetőségek szűk voltát; a fogvatartotti jogok megsértését. A panaszok ezenkívül hivatkoztak fenyegetettség-érzésre; sanyargatásra, elítélt társtól elszenvedett bántalmazásra stb.

2000. évben például az egyik előzetesen letartóztatott azt panaszolta, hogy 186 cm magassága ellenére csak 180 cm hosszúságú ágyat biztosítanak számára, amelyről lelóg a lába. Sérelmezte azt is, hogy az intézet parancsnoka nem engedélyezte neki a bv. intézetben lévő kondicionáló terem használatát, ezért sérült a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való joga.

Az egyik elítélt panasza szerint őt ok nélkül tiltották el a bv. intézet kondicionáló termének használatától, valamint egy esetben a sétáltatás elmaradt. A panaszt kivizsgálva megállapították,

[1] **3/2000.(ÜK.12.)LÜh. körlevél**

hogy a 21 esetben megfenyített elítéltet ideiglenesen tiltották el a közösségi sportterem használatától az ellene folyamatban lévő fegyelmi eljárás kapcsán, azonban ezt nem fegyelmi vagy biztonsági elkülönítés keretében tették meg, így átmenetileg megsértették a Bv. tvr. 36.§ (1) bek. m) pontja szerinti elítélti jogokat. Az ügyész intézkedett a kondicionálóterem használatának engedélyezésére.

Egy másik bv. intézetben fogvatartott azt sérelmezte, hogy két bv. dolgozó nem megfelelő hangnemben beszélt vele, olyan kijelentést tettek: „takarodj kifelé". A bv. intézet vezetőjének figyelmét a főügyészség felhívta arra, hogy a fogvatartottakkal megfelelő hangnemben beszéljen az állomány, tartsák tiszteletben a fogvatartottak emberi méltóságát.

Az egyik országos bv. intézetben több elítélt panaszt terjesztett elő, miszerint a felügyelet velük szemben esetenként „kollektív büntetést" alkalmaz. Ez abból áll, hogy étkezéshez alakzatban történő levonuláskor, ha egyes fogvatartottak fegyelmezetlen magatartást tanúsítanak, a felügyelet nemcsak a fegyelmezetlenekkel szemben lép fel, hanem az egész alakzatnak kell a fegyelemsértés miatt egy vagy két kört megtenni a sportpálya körül büntetésként. Az eljáró bv. felügyeleti ügyész jelzéssel élt a helytelen gyakorlat miatt az intézet parancsnokához, aki a vizsgálat lefolytatását követően a személyi állományt eligazította; felhívta a figyelmet a helytelen gyakorlat azonnali abbahagyására, nyomatékosan figyelmeztette a személyi állományt a magatartási szabályokkal szembehelyezkedő fogvatartottak esetében a fegyelmi eljárás lefolytatásának szükségességére és annak szabályaira.

Az elmúlt év során arra is volt példa, hogy az egyik elítélt panaszának kivizsgálása során a büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokának átirata nem csupán az érintett bv. intézet, hanem az ország valamennyi bv. intézete számára megjelölte a konkrét eset kapcsán felmerülő szabályszerű eljárást.

Az elítélt panaszként adta elő, hogy a bv. intézet állományába tartozó bv. őrmester 40 napra megvonta tőle a tv-használat jogát fegyelmi büntetésként. A vizsgálat megállapította, hogy az elítélttel szemben fegyelmi lapot nem állítottak ki, a bv. őrmester valóban kivitte az elítéltek zárkájából az egyik elítélt tulajdonát képező televíziót a fogvatartottak nem megfelelő magatartása miatt. A panaszt követően a televíziót visszahelyezték a zárkába. A büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoka valamennyi bv. intézetben elrendelte, hogy az elítéltek tulajdonát képező televíziót fegyelmi büntetésként a zárkából nem lehet kivinni.

A bv. felügyeleti ügyészek a fogvatartotti panaszok kivizsgálását mindig a törvényes határidőben elvégezték, amikor csak lehetett haladéktalanul és helyben orvosolták a problémát. Előfordult olyan szakmai kérdés is, amelyben a fogva tartó szerv bevonásával tárták fel a valós helyzetet. A bv. felügyeleti ügyészek eljárására a szakmai alaposság, nagy körültekintés volt jellemző.

A fogvatartottak számára kedvező helyzetet teremt a fogva tartó szervek vezetői által tartott ellenőrzések és a bv. felügyeleti ügyészi vizsgálatok ha-

vi két alkalommal történő gyakorisága, ugyanis így lehetőséget kapnak a panaszok, bejelentések időben történő előterjesztésére. Véleményünk szerint ebből a szempontból is helyeselhető a 3/2000. LÜh. körlevél változtatása a 2/1995. LÜh. körlevélben foglaltakéhoz képest.

A vizsgálat azt is megállapította, hogy a fogva tartó szervek vezetői általában jogszerűen jártak el a hivatali bűncselekmény észlelése, illetve az arra utaló fogvatartotti feljelentés esetén. Ennek megfelelően a bv. intézet parancsnokai eleget tettek feljelentési kötelezettségüknek.

Pozitív példaként említhető, hogy a gyors, késedelemmentes eljárás akkor is érvényesült, amikor a bv. intézet vezetőségét érintette a feljelentés, panasz. *Például 2001. évben az egyik megyei bv. intézetben fegyelmi eljárás kapcsán terjedt el az a hír, hogy a parancsnok helyettesítését ellátó osztályvezető pénzért „el tudja intézni" az intézetből való eltávozást. Hasonlóképpen azt is állították, hogy más intézetből az elítélt a jobb körülmények miatt, megvesztegetés árán került az intézetbe. A parancsnok az ügyet soron kívül, haladéktalanul jelentette mind az országos parancsnoknak, mind pedig a bv. felügyeleti ügyésznek. A katonai ügyészség széleskörű bizonyítás alapján a nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntette.*

Előfordult azonban még mindig, hogy a bv. intézet parancsnoka közvetlenül a nyomozó hatóság részére tette meg a feljelentést és ezzel egyidejűleg a bv. felügyeleti ügyész értesítése sajnos egy-két esetben elmaradt.

Az elmúlt két évben nem állapítottak meg olyan esetet, amikor a fogvatartott által hivatkozott - személyét érintő - retorziók bizonyíthatóak lettek volna.

A fogvatartottak beadványait, panaszait, feljelentéseit általában késedelem nélkül továbbítják az illetékes hatóságokhoz és nemzetközi szervezetekhez is. A fogvatartottak számos fórum előtt élhetnek a bánásmóddal kapcsolatos panaszok előadásával (bv. felügyeleti ügyész, ombudsman, nemzetközi szervezet stb.). Ezen kívül a bv. intézetek többsége az ún. *„parancsnoki láda"* segítségével is igyekszik a fogvatartott jogainak védelmét minél teljesebben biztosítani, a panaszokat feltárni.

Fogvatartotti panaszok, feljelentések alapján indult, a bánásmóddal kapcsolatos büntetőeljárások

A kínzás és más kegyetlen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezmény valamennyi részes államának gondoskodnia kell arról, hogy büntetőjoga szempontjából minden kínzási cselekmény bűncselekménynek minősüljön. Biztosítaniuk kell azt is, hogy az illetékes szervek haladéktalanul és részrehajlás nélkül vizsgálatot folytassanak le ezeknek a bűncselekményeknek a gyanúja esetén (Egyezmény 11-13. Cikk).

Azok a bűncselekmények, amelyek a kínzás elleni konvenció megsértését is jelenthetik – az élet elleni bűncselekményeken kívül – a következők:

Bántalmazás hivatalos eljárásban (Btk. 226§.); jogellenes fogvatartás (Btk. 228. §); kényszervallatás (Btk. 227. §) és olyan hivatali visszaélés (Btk. 225. §), amely a bánásmóddal, a fogvatartottakkal való kapcsolattal összefüggésbe hozható. Emellett a bánásmód törvényességét súlyosan sértik a fogva tartó szerv személyi állománya és a fogvatartottak közötti tiltott kapcsolattal, összefonódással összefüggő korrupciós jellegű bűncselekmények is; például a hivatalos személy által kötelességszegéssel elkövetett vesztegetés.

A bv. intézet közösségi helyiségében a bv. dolgozó a fogvatartottat egy alkalommal, közepes erővel gyomortájékon ütötte. A bántalmazást követően a fogvatartott elhagyta a közösségi helyiséget, ahová ezek után ugyancsak a vádlott hívására egy másik fogvatartott ment be, akit a vádlott egy alkalommal, közepes erővel, ököllel gyomortájékon ütött, majd a távozni készülő fogvatartottat az ajtóból visszahívta, és ekkor bal kezének nyitott tenyerével további egy alkalommal, legalább közepes erővel arcul ütötte. A katonai ügyészség vádat emelt, a bíróság katonai tanácsa a vádlottat bűnösnek mondta ki két rendbeli, hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétségében, és ezért őt hét hónapi 1 év próbaidőre felfüggesztett fogházbüntetésre és lefokozásra ítélte.

Másutt egy másik fogvatartott előadása szerint a fogdafenyítését töltő elítélt társát ismeretlen tettesek bántalmazták. A bejelentés alapján az intézet parancsnoka feljelentést tett ismeretlen tettesek ellen. A nyomozás során megállapították, hogy a fogvatartottat két bv. dolgozó tettlegesen bántalmazta. A katonai ügyészség vádemelését követően a bíróság katonai tanácsa megállapította a vádlottak bűnösségét, és pénzbüntetést szabott ki. A vádlottak fellebbezése során a másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság az ítéletet annyiban változtatta meg, hogy a bv. főtörzsőrmestert megrovásban részesítette, míg a bv. törzsőrmester vonatkozásában helybenhagyta az elsőfokú bíróság által kiszabott pénzbüntetést.

A bíróság katonai tanácsa hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétsége miatt az egyik bv. dolgozót pénzbüntetésre ítélte, mert az intézet egyik zárkájának ellenőrzése után a zárkaajtó ételbeadó nyílásán keresztül három esetben a könnygázszóró palackból – vélt sérelme miatt – indok nélkül a zárkába fújt. Az utolsó befújás során a palackból kilövellő folyadék a fogvatartottat szemen találta, amelytől a sértett nyolc napon belül gyógyuló sérülést szenvedett.

A bíróság katonai tanácsa súlyos testi sértés bűntette és hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétsége miatt halmazati büntetésül 8 hónapi – végrehajtásában 2 évi próbaidőre felfüggesztett – börtönbüntetésre és lefokozásra ítélte azt a bv. törzsőrmestert, aki ebédosztást követően az egyik fogvatartottat – ok nélkül – jobb kezének nyitott tenyerével, két-három alkalommal erőteljesen megütötte. Az ütés következtében az elítélt bal oldali dobhártya-szakadással járó sérülést szenvedett, amely nyolc napon túl, ténylegesen 2-3 hét alatt gyógyult.

A bíróság katonai tanácsa tárgyalás mellőzésével pénzbüntetést szabott ki

hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt azzal bv. dolgozóval szemben, aki az intézet fogdakörletén elkülönített egyik fogvatartottat pofon ütötte, mivel zárkájából kikiabált.

Sok esetben a nyomozás megszüntetésére került sor.

Az előzetesen letartóztatott bíróság elé állítás során birói engedély hiányában nem beszélhetett hozzátartozóival és ezt többször szóvá tette az őt kísérő bv. őrmesternek. A fogvatartott előadása szerint a tárgyalás után a rabszállító autóba történő beszállást követően a bv. őrmester őt ökölcsel mellbe ütötte, melynek következtében fejét a baloldali szemöldökénél beverte a rácsba, majd a baloldali vesetájékra is kapott egy ütést. A fogvatartott a bv. intézet orvosának gyomorgörcsre és szívfájdalomra panaszkodott, de az őt ért bántalmazásról nem tett említést, az orvos külsérelmi nyomot nem észlelt rajta. A fogvatartott zárkatársai tanúkénti kihallgatásuk során úgy nyilatkoztak, hogy társuk nem panaszkodott nekik bántalmazásról. A katonai ügyészség bizonyítékok hiányában a nyomozást megszüntette.

Az egyik fegyház és börtönben elhelyezett fogvatartott azt állította, hogy egy bv. főhadnagy parancsára két bv. őrmester bántalmazta őt, aminek következtében 8 napon túl gyógyuló sérülést, homlokcsont-törést szenvedett. A nyomozó hatóság az eljárást megszüntette, mivel megállapítást nyert, hogy a fogvatartott által felismert tisztek szolgálatuk során nem jártak a fogvatartott körletén a megjelölt időpontban, s a röntgen-leletek összehasonlító elemzése kiderítette, hogy a szakértő – tévedésből – friss törésként értékelte a sértett korábbi, 1996. évből származó sérülését.

A nyomozás megtagadására is hozható fel jellemző példa.

Egy fogvatartott nevelői meghallgatás alkalmával elmondta, hogy a körletfelügyelői irodában őt négy körletfelügyelő tettlegesen bántalmazta, másnap pedig gyógyszerosztás közben ismeretlen felügyelők a zárkáját feldúlták, őt ismételten gumibottal bántalmazták. Az intézet parancsnoka feljelentést tett ismeretlen tettesek ellen. A katonai ügyészség eljáró ügyésze a fogvatartottat személyesen meghallgatta, aki a korábban tett szóbeli és írásbeli nyilatkozatához képest lényeges tények vonatkozásában eltérő vallomást tett, továbbá megváltoztatott előadását orvosi látleletek nem támasztották alá. Ezekre figyelemmel a katonai ügyészség a nyomozás teljesítését bűncselekmény alapos gyanúja hiányában megtagadta.

A Btk. 227.§-ába ütköző kényszervallatás bűncselekménye miatt indult eljárások többségében mind, 2000-ben, mind 2001-ben a feljelentések a kihallgató vagy előállító rendőrök eljárását sérelmezték és nem a bv. intézet személyzetének magatartását kifogásolták.

Jogellenes fogva tartás miatt is indult büntetőeljárás.

A bv. intézet parancsnoka feljelentést tett két bv. dolgozó ellen jogellenes fogva tartás bűntette miatt, mert az egyik elítélttel szemben a fogházbüntetést helytelenül foganatosították. A nyomozó hatóság bűncselekmény hiányában azért szüntette meg az eljárást, mert a tényállást csak szándékos maga-

tartással lehet megvalósítani, a gyanúsítottak pedig gondatlanul jártak el.

A büntetőeljárásokkal kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy a Be. 331.§-ának (1) bekezdését módosító 1999. évi CX. törvény értelmében 2000. március 1. napjától a bv. szervezet hivatásos állományú tagjai által a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett bűncselekmények is a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartoznak.

A nyomozás megtagadások és megszüntetések nagy százaléka – a vizsgált évek tanulsága szerint – arra vezethető vissza, hogy a fogvatartottak állításaikat nem tudják megfelelően igazolni, előadásuk sokszor ellentmondásos. A sérelmezett bántalmazásokról általában nem áll rendelkezésre látlelet, sok esetben az elkövetőt sem jelölik pontosan, illetve a nyomozás során előbukkanó bizonyítékok is ellentétben állnak egymással (például: tanúvallomások).

A fogvatartottak emberi méltóságának, önérzetének tiszteletben tartása

A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló többször módosított 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet (továbbiakban: Bv. tvr.) 21.§. (1) bekezdése kimondja: *„Az elítélt emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, nem lehet őt kínzásnak alávetni, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódban részesíteni, rajta orvosi kísérletet vagy beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végezni".*

Általánosan megállapítható, hogy a bv. intézetekben a fogvatartottakkal kapcsolatos eljárás megfelel a határozott és emberséges fellépés követelményének. Pozitív példaként említhető 2001. évből az egyik fegyház és börtönben fogva tartott elítélt esete, akit hozzátartozói nem látogattak. Nevelője a hozzátartozókkal és a hivatásos pártfogóval történő kapcsolatfelvétellel segített a fogvatartott – a kapcsolattartás hiányából eredő – feszült idegállapotán, és ezáltal is igyekezett előkészíteni a fogvatartott szabadulását.

Lelki kényszer alkalmazásának gyanúja is felmerült a fogva tartó szervek dolgozói ellen, de megfigyelhető, hogy 2001-ben kevesebb ilyen jellegű panasszal éltek, mint az azt megelőző évben.

Az egyik bv. intézetben lévő előzetesen letartóztatott szerint az intézet parancsnoka a vele szemben folyamatban lévő fegyelmi eljárásokat lelki megtörése érdekében rendelte el.

Több fogvatartott sanyargatásként élte meg a vele szemben alkalmazott biztonsági elkülönítést. A vizsgálat szerint a biztonsági elkülönítés minden esetben alapos ok miatt történt.

Az ország területén fogvatartottakon orvosi kísérletet, illetőleg tudományos vizsgálatot vagy kísérletet sem a fogvatartottak beleegyezésével, sem anélkül nem végeztek.

A hátrányos megkülönböztetés tilalmának érvényesülése és a fogvatartottakkal szemben használt hangnem

A Bv. tvr. 2.§. (3) bek. szerint *„az elítéltek között nem tehető hátrányos megkülönböztetés nemzetiségi és etni-*

kai hovatartozásuk, vallási vagy politikai meggyőződésük, társadalmi származásuk, nemük, illetve vagyoni helyzetük szerint".

2000. évben sok fogvatartott kifogásolta, hogy roma származása miatt éri hátrányos megkülönböztetés, emiatt ebben az évben a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztálya a vizsgálat szempontjai között külön szerepeltette a roma kisebbséghez tartozó fogvatartottakkal való bánásmód ilyen irányú alapos vizsgálatát.

Az egyik bv. intézet hivatásos állományába tartozó bv. dolgozó ellen azért indult a bánásmód szabályainak megsértése miatt büntetőeljárás, mert egy roma származású fogvatartottal szemben rendszeresen megalázó megszólítást használt. A fegyelmi eljárás során feddés fenyítésben részesült.

Másik fogvatartott a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosához fordult azzal a panasszal, hogy ártatlannak érzi magát, előzetes fogva tartását mégsem szüntették meg. A bv. felügyeleti ügyész – kivizsgálva ügyét – a szükséges tájékoztatást megadta. Megállapították, hogy a fogvatartottat nem érte sem általános, sem nemzeti vagy etnikai kisebbségi értelemben vett alkotmányossági sérelem.

Több esetben a fogvatartottakkal szemben alkalmazott nem megfelelő hangnem egybekapcsolódott a fogvatartott etnikai hovatartozásának becsmérlésével.

Az egyik bv. intézetben fogvatartott fiatalkorú azt panaszolta, hogy az őrök „retkes cigánynak" csúfolták. Az ügyészség által kezdeményezett vizsgálat során a fogvatartott a személyi állomány tagját nem ismerte fel.

A fogvatartottakkal szemben alkalmazott hangnem néhány esetben kifogásolható az indokolatlanul durván közölt utasítások és a fogvatartott által elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatos becsmérlő megszólítások esetében. Emellett néhány bv. intézetben a tegezés is hibás gyakorlatot jelölt.

A nem megengedhető hangnem használatának kivizsgálása nehézségekbe ütközik, mert a fogvatartottak sok esetben nem hajlandóak megnevezni a konkrét időpontot, helyet, illetve az elkövető személyét sem jelölik meg pontosan.

Például egy homoszexuális fogvatartott sérelmezte, hogy az egyik bv. dolgozó szexuális hovatartozása tekintetében sértő megjegyzést tett, de a konkrét személyt nem volt hajlandó megjelölni.

A vallási meggyőződés sérelmével kapcsolatos panaszok alaptalannak bizonyultak.

2000. évben egy fogvatartott azt állította, hogy zsidó felekezethez tartozása miatt nem biztosítják számára a megfelelő étkezést, a bv. intézet parancsnokát egyben antiszemita magatartással vádolta.

2001-ben hasonló panaszt adott elő egy fogva tartott személy, miszerint nem kap muzulmán vallásának megfelelő ételeket. (A vizsgálat megállapította, hogy a fogvatartottra külön főztek, figyelembe véve vallásának előírásait).

Ugyanebben az évben egy elítélt azt kifogásolta, hogy az istentiszteletre 20-30 perc késéssel viszik, így a mise ele-

jéről lemarad. Emellett nem engedélyezik számára a dia-meditációs foglalkozásokat. A vizsgálat megállapította, hogy az elítélt a református vallás gyakorlásában nincs korlátozva, a református istentiszteletet szombatonként a napirendben meghatározott időben tartják meg, a részvétel a kiszólítást igazoló kártya alapján történik. A dia-meditációs foglalkozáson azért nem vehet részt, mert azt katolikus vallásúak részére szervezik a lelkész által összeállított névjegyzék alapján. A bevezetett igazoló kártya rendeltetése megakadályozni, hogy a fogvatartott más vallásúak részére szervezett szertartáson vegyen részt, és istentisztelet ürügyén elhagyja a zárkát.

Sok esetben nem bizonyítható, hogy a fogvatartott által előadott sérelem ténylegesen bekövetkezett-e.

A fogvatartott ügyészi meghallgatásakor előadta, hogy amikor a bv. intézetben gyógykezelés céljából megjelent, az őt ellátó orvos a kezelés befejezésekor sértő, megalázó megjegyzéssel illette. Az eljáró bv. felügyeleti ügyész kérte az intézet parancsnokát, rendeljen el vizsgálatot, azt követően pedig tegye meg a szükséges intézkedéseket. A fogvatartott panasza nem volt bizonyítható, a meghallgatott orvos, valamint a kezelés alkalmával jelen lévő ápoló elmondta, hogy sértő megjegyzés a gyógykezelés során és azt követően nem hangzott el, ezzel ellentétben a fogvatartott viselkedése volt arrogáns, durva, erőszakos.

Egy bv. intézetben fogvatartott elítélt állítása szerint őt „köcsög cigánynak" nevezték. A kijelentés elhangzásának bizonyítása nehézségekbe ütközött, tekintettel arra, hogy a fogvatartott által elmondott esemény a sérelem jelzése előtt több héttel következett be.

Megfigyelhető a bv. intézetek vezetésének határozott fellépése a helyes hangnem használata érdekében, így például a továbbképzéseken és a munkafolyamatba beépített ellenőrzések során kiemelt hangsúlyt fektetnek a meg nem engedhető hangnem és a diszkrimináció tiltására.

A fogvatartottakkal szemben alkalmazott kényszercselekmények

A Bv. tvr. 20.§. (3) bekezdése szerint a büntetés-végrehajtási testület tagja hivatásának jogszerű teljesítése során a megengedett kényszerítőeszközök alkalmazásával is jogosult érvényt szerezni intézkedéseinek. A bv. intézetben fogvatartottakkal szemben alkalmazható kényszerítőeszközök használatára vonatkozó további részletes szabályokat a bv. szervezetéről szóló 1995. évi CVII. törvény, valamint a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996.(VII.12.) IM rendelet (továbbiakban: Bv. Szabályzat) 61-67.§-ai tartalmazzák.

A vizsgálati tapasztalatok szerint a fogva tartó szervek személyi állománya a vonatkozó szabályozást pontosan betartva, a határozott és emberséges fellépés követelményének megfelelve alkalmazza a kényszerítőeszközöket.

Kényszerítőeszköz alkalmazására 2001-ben összesen 240 alkalommal került sor a bv. intézetekben.

Az 1995. évi CVII. törvény 16.§. (5) bekezdésében foglaltaknak eleget

téve a szolgálati elöljárónak haladéktalanul jelezték a kényszerítőeszközök használatát, így az alkalmazás jogszerűségének kivizsgálására szinte minden esetben sor került. A határozat ismertetését az érintett fogvatartottal – kevés kivételtől eltekintve – minden esetben megtették.

A jogszerűtlen eljárás miatt fegyelmi eljárás indítására a hivatásos állomány egy tagjával szemben volt szükség.

A fogvatartottak részéről kevés kényszercselekménnyel kapcsolatos panasz, feljelentés érkezett.

Az egyik megyei bv. intézetben a fogvatartott az intézkedő felügyelővel szemben támadólag lépett fel, aki emiatt gumibotot alkalmazott, sérülés nem keletkezett. Az intézkedést az intézet parancsnoka jogszerűnek nyilvánította. A történtek miatt a parancsnok a fogvatartott ellen hivatalos személy elleni erőszak büntettének kísérlete miatt, míg a fogvatartott a gumibotot használó felügyelő ellen a katonai ügyészségen feljelentést tett hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt.

A katonai ügyészség a két ügyet egyesítette és a nyomozást bizonyítottság hiányában megszüntette.

A fogvatartott, nyomozó hatóság részére történő kiadása

Az utóbbi évek tapasztalatai alapján pozitív tendenciaként értékelhető a fogvatartott nyomozó hatóság részére történő kiadása gyakoriságának csökkenése, csakúgy, mint az ezzel kapcsolatos panaszok számának csökkenése. Így például 2000. évben még volt arra példa, hogy a fogvatartott a hosszabb ideig tartó kiadást sérelmezte, azonban 2001-ben ilyen eset már nem fordult elő.

2000. évben egy fogvatartott azért jelentett be panaszt, mert nyomozati cselekmények foganatosítása céljából két hétre egy rendőrkapitányság fogdájában helyezték el, ahol azonban a kiadás tartama alatt a tervezett cselekményre nem került sor, ellenben közölték vele, hogy még további egy hetet kell a fogdán maradnia.

Előzményként megemlítendő, hogy a CPT 1994. évi látogatása során nem kívánatos jelenségként értékelte a fogvatartott nyomozó hatóság részére történő kiadatásának nagy számát. Ajánlásként megfogalmazta, hogy a rendőrségi fogdába történő átszállításra csak akkor kerüljön sor, ha az teljes mértékben elkerülhetetlen.

Ennek hatására a 2/1995. (ÜK.11.) LÜh. körlevél 5. pontja külön nyomatékosítja az ügyészi engedély megadását megelőző körültekintő eljárást.

Az említett körlevelet a 3/2000. (ÜK. 12.) LÜh. körlevél helyezte hatályon kívül. Ennek 7. pontja foglalkozik a kiadás szabályaival.

Eszerint a bv. intézetben fogva tartott személy nyomozó hatóság részére történő kiadásának és rendőrségi fogdába való átszállításának engedélyezésére, csak a nyomozás eredményessége érdekében feltétlenül indokolt esetben, a főügyészség eljárása esetén a főügyész büntető szakági helyettesének, helyi ügyészség eljárása esetén pedig a vezető ügyésznek a jóváhagyásával kerülhet sor. Az engedély megadásához a

nyomozó hatóságtól minden esetben meg kell követelni, hogy az erre vonatkozó írásbeli előterjesztés részletesen tartalmazza a csak rendőrségen elvégezhető nyomozási cselekményeket és az azokhoz szükséges időt, az engedélynek pedig ezt felülbírálva meghatározott időtartamra kell szólni, annak elteltével a fogvatartottat vissza kell szállítani vagy szállíttatni a bv. intézetbe.

A 2001. évre vonatkozó vizsgálat szerint megállapítható, hogy a kiadás rendje a körlevélben foglaltaknak megfelelően alakul. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a nyomozó hatóságok valóban indokolt esetben és csak a feltétlenül szükséges időtartamra kérik a fogvatartott kiadását, emiatt az engedély megadására jogosult ügyészek az esetek nagy részében az engedélyt megadják.

Volt olyan megye, ahol egyetlen esetben sem engedélyezett az ügyész rendőrségi fogdára történő kiadást, a nyomozó hatóságok mindig aznap visszaszállították a fogvatartottat az érintett bv. intézetbe.

Kiadás érdekében a nyomozó hatóság rendszerint akkor fordul az ügyészhez, ha a büntetőeljárásban terheltként szereplő fogvatartottal kapcsolatban egymást követően több nyomozási cselekményt kell foganatosítani (meghallgatás, szembesítés, iratismertetés, helyszínelés) vagy tanúként kell meghallgatni.

Például az egyik országos bv. intézetből fogvatartott személy nyomozó hatóság részére történő kiadását gyanúsítottkénti kihallgatásra 22 fő esetében 1, 1 fő esetében 4 napig, 30 fő esetében egy hétig, 15 fő esetében két hétig, 1 fő esetében három hétig, 11 fő esetében egy hónapig, 1 fő esetében két hónapig engedélyezte az ügyész.

Tanúként meghallgatásra ügyészi engedéllyel egy főt adtak ki két hónap időtartamra.

Az egyik fegyház és börtönből a kiadás több napra (2-13 nap) 20 esetben történt, ebből 4 esetben nyomozati cselekmény, 16 esetben pedig kihallgatás vagy szembesítés volt a kiadás oka.

A kiadás több hétig (2 hét-2 hó) 14 esetben történt, ebből 6 alkalommal nyomozati cselekmény, 5 esetben kihallgatás vagy szembesítés, 3 esetben pedig pótnyomozás volt a kiadás oka.

A kiadás leggyakrabban olyan nyomozati cselekmények foganatosítása céljából történik, amelyeket a bv. intézetben nem lehetne végrehajtani. A kiadások legnagyobb százalékát a rendőrségi fogdába átszállítás nélküli kiadások teszik ki, melyek nagy számát indokolhatja az is, hogy a 3/2000. LÜh. körlevél 7. pontja szerinti részletes előterjesztés itt mellőzhető.

Például volt olyan megye, amelyben a 110 esetből csupán 7 esetben került a fogvatartott rendőrségi fogdára, másik megyében pedig 250 esetből 9 esetben helyezték el a fogvatartottat a fogdán.

Előfordult, hogy jogerős elítéltet az illetékes ügyészség engedélye nélkül adtak ki:

Az egyik megyei bv. intézetben végrehajtott ügyészi ellenőrzés feltárta, hogy a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 193.§ (1) bekezdését megszegve nyomozati cselekmény lefolytatására az illetékes engedélye nélkül adták ki az elítéltet a rendőr-főkapitányság nyomozó

osztálya részére, ugyanis a bv. intézet parancsnokának küldött kikérést a nyomozó hatóság a megyei bíróság bv. bírájával engedélyeztette. A jogszabálysértő esetek megelőzése érdekében a főügyészség jelzéssel élt.

Megfelelő nyilvántartás hiányában sok megyének nagy nehézséget jelentett a kiadások számának megállapítása, ezen okból a kiadás időtartama és az esetleges ügyészi engedély megtagadásának pontos száma is kérdéses néhány megyében.

A másik megyei bv. intézetből 158 esetben engedélyezték a nyomozó hatóság részére történő kiadást és rendőrségi fogdából való átszállítást. A kiadás az esetek döntő többségében az egy hetet sem haladta meg, 14 esetben 1 hétre, 6 esetben 3 hétre, 14 esetben 1 hónapra szólt.

Az egyik megyében például a kiadási időtartamok a következőképpen alakultak: 1-10 napig 26 fő, 10-20 napig 9 fő, 20-30 napig 4 fő, 30-60 napig 2 fő.

Záró gondolatok

Véleményünk szerint a panaszok, bejelentések nyomán lefolytatott eljárások kellő körültekintésről, elfogulatlanságról tettek tanúbizonyságot. A 2000., illetve 2001. évi vizsgálatok tanulsága szerint a fogvatartottakkal való bánásmód általában megfelel mind a nemzetközi egyezmények elvárásainak, mind a hatályos jogszabályok előírásainak. A bv. felügyeleti ügyészek tényfeltáró, lelkiismeretes munkája évek óta arra irányul, hogy a CPT által feltárt hiányosságok megszűnjenek, illetve a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód minél teljesebben érvényesüljön. A fogvatartotti bejelentések, panaszok alapos kivizsgálása alapvető jelentőségű a bánásmóddal kapcsolatos visszásságok, törvénysértések felfedése és orvoslása szempontjából. A hazai büntetés- végrehajtás rendszerében a bv. felügyeleti ügyészek biztosítékként szolgálják a büntetés-végrehajtás törvényességének legmagasabb szintű igényét.

Dr. Kurdi Tímea—Dr. Vókó György